

Gezang VI: De avond van Goede Vrijdag, 25 maart 1300

Als *Dante* weer tot bewustzijn komt, bevindt hij zich laat in de avond van de achtste april op de *derde Kring*. Daar worden de *gulzigaards* gestraft: ze liggen op de grond in de regen, de hagel en de sneeuw. De *Kring* wordt bewaakt door de hellehond *Cerberus*.

Met een vroegere bewoner van Florence, *Ciacco* geheten, heeft Dante een uitvoerig gesprek over de politieke toestand in zijn vaderstad. Het ziet er niet goed uit: de politici deugen niet en de twee politieke stromingen die in Florence beurtelings aan de macht zijn (de Witten en de Zwarten) zullen elkaar op leven en dood blijven bestrijden. Het blijkt dat heel wat Florentijnen in de hel verblijven.

Terwijl ze voortgaan, legt Vergilius aan Dante uit wat er met de zielen in de hel gebeurt na het Laatste Oordeel: pas dan, als lichaam en ziel herenig zijn, zullen zij hun straf ten volle ondergaan. Tenslotte arriveren ze bij Pluto, de bewaker van de volgende, de vierde *Kring*.

Actores:	Andere	<i>Jacopo Rusticucci</i>
<i>Dante</i>	persoonsnamen:	<i>Arrigo</i>
<i>Vergilius</i>	<i>Farinata</i>	<i>Mosca</i>
<i>Cerberus</i>	<i>Tegghiao</i>	
<i>Ciacco</i>		

DE DIVINA COMMEDIA IN MUZIEK EN BEELDENDE KUNST

Voor musici en vooral voor beeldend kunstenaars is de *Komedie* door de eeuwen heen een *Fundgrube* van belang. Enkele voorbeelden zijn al de revue gepasseerd, er zullen er nog vele volgen. Aan de top staat Francesca di Rimini wier treurige liefdesgeschiedenis uit de vorige canto in opera's, symfonieën, schilderijen, gouaches en wat die meer zij, is uitgebeeld. Guglielmo Locello wijdde alleen aan haar een compleet boekwerk (1913). Een eigentijdse, algemene inleiding voor Dante en de beeldende kunst bieden Taylor & Finley (1997) en Malke (2000). Voor esthetisch-filosofische beschouwingen, zie: De Bruyne (1955), Took (1984) en Holmes (1986).

De oudste afbeeldingen treffen we als illustraties in de eerste, handgeschreven manuscripten. In diverse codices zijn fraaie, kleurrijke tekeningen bewaard gebleven, zoals de Egerton 934, de Altonensis, de Holkham en de Marciana. Van latere codices zijn de namen van de kunstenaars bekend, waaronder: Bartolomeo di Fruosino (1366/69-1441), Giovanni di Paulo (ca. 1399-1482), en Guglielmo Giralaldi, de illustrator van de codex Urbino (1480-82). Ook de grote kunstenaars uit de Renaissance zoals Botticelli (1445-1510) en Michelangelo (1475-1564) brachten de *Komedie* tot leven. Botticelli markeert de overgang naar de boekdrukkunst (ca. 1450). Zijn befaamde tekeningen zijn tot gravures omgewerkt en van een enkele afbeelding kennen we alleen de gravure. Jan van der Straet (1523-1605), afkomstig uit de Nederlanden, is bij ons minder bekend maar genoot als Johannes Stradanus of Giovanni Stradano faam in Florence en ligt aldaar begraven in de Santissima Annuziata. Ook de schilders van de koepel van de dom van Florence, Frederico Zuccari (1523-1609) en Giorgio Vasari (1511-1574), leverden een bijdrage, maar geleidelijk vervaagde de interesse voor de *Komedie*, ook onder de kunstenaars. De gedrukte boeken worden in de zeventiende en de achttiende eeuw geïllustreerd met kunsthistorisch nauwelijks interessante gravures. De Dante-illustratie lijkt passé, maar aan het begin van de negentiende eeuw geven de pentekeningen van John Flaxman (1755-1826) en de aquarellen van William Blake (1757-1827) een geheel nieuw kijk op de *Komedie*. Vanaf die tijd ontstaat een hausse aan *Commedia*-kunst die in

onze dagen in een ware tsunami eindigt. In de negentiende eeuw: Eugène Delacroix, Ary Scheffer, Alexandre Cabanel, Dante Gabriel Rossetti, Joseph Anton Koch, Anselm Feuerbach, Gustave Doré en Auguste Rodin. In de twintigste eeuw: Renato Guttuso, Amos Nattini, Salvador Dalí, Aligi Sassu, Robert Rauschenberg en te onzent Jan Toorop en Charles Eyck. Verder eigentijds kunstenaars als: Gérard Garouste, Tom Phillips en Sandow Birk. Ook in Nederland leven meerdere door Dante geïnspireerde kunstenaars. Ik noem er drie, die in de omgeving waar ik woon werkzaam waren: Igor Valiulin, Henk Hage en Juke Hudig. In 2000 heb ik hun werk in een tentoonstelling in de universiteitsbibliotheek bijeengebracht. Daarvoor wisten ze van elkaar niet dat ze jarenlang door dezelfde passie gedreven werden. Meer recent maakte ik kennis met het werk van Patrick Mangnus & Rien Renema en Erna Flokstra. Ik doe vele hedendaagse kunstenaars tekort, want honderden delen een fascinatie voor Dantes *Komedie*. Ik noem al de namen omdat al hun werk inmiddels gemakkelijk via internet te raadplegen is. Wat ik vroeger van boek tot boek bijeen moest zoeken, is nu in overdaad ter plekke beschikbaar.

Met name in het Purgatorium zullen we zien dat Dante uitgesproken opvattingen had over wat beeldende kunst vermag. Ze schept een eigen werkelijkheid die wedijvert met de ons bekende en de zintuigen in verwarring brengt. Cimabue en Giotto zijn de eersten die deze kunst beheersen. Dante kent en bewondert hun werk.

Terwijl de beeldende kunst een bescheiden plaats inneemt in de *Komedie* en oneindig veel beeldend kunstenaars in beweging heeft gezet, neemt de muziek een centrale plaats in, maar is het aantal componisten en composities geïnspireerd op de *Komedie* relatief bescheiden. Op tal van plekken klinkt muziek en Dante ervaart die intens. Steeds weer valt het woord *dolce*, en een enkele keer raakt de hoofdpersoon buiten zichzelf van de muziek die de schrijver ten tonele voert. In de Hel klinkt alleen antimuziek: rauw geschreeuw, woest gehuil, gorgelende hymnen, raspende psalmen, kortom duivelse muziek. Op de Louteringsberg klinkt op tal van plaatsen en op zeer toepasselijke momenten het gregoriaans: antifonen en hymnen worden aaneengeregen tot een snoer van altijddurend gebed. Hier en daar wordt de kloosterlijke ernst afgewisseld met een dansje en een troubadour. In het Paradijs klinkt de muziek der sferen die in de polyfone muziek een humane benadering kent. Francesco Ciabattoni heeft er een fraaie studie aan gewijd met de sprekende titel: *Dante's journey to polyphony* (2010).

In het beperkte aantal composities dat naar aanleiding van de *Komedie* gemaakt is, heerst Francesca di Rimini: ik tel 80 werken waaronder 45 complete opera's. Haar tegenpool Pia de' Tolomei', de vrouw die in tegenstelling tot Francesca haar minnaar afwees en nu op de Louteringsberg verblijft, kan er niet aan tippen. Maar Gaetano Donizetti's opera *Pia de' Tolomei* wordt nog steeds opgevoerd, terwijl ik van al die Francesca-opera's er nog nooit een op het programma heb zien staan. Het zijn niet de bekendste onder de componisten die zich aan de *Komedie* gewaagd hebben. Toch zijn er met Donizetti enkele befaamde uitzonderingen: Claudio Monteverdi, Giachino Rossini, Giacomo Puccini, Franz Liszt, Enrique Granados en Giuseppe Verdi. Het zijn vaak bescheiden, maar altijd fraaie composities. Onder de eigentijds componisten noem ik Lars Edlund en de Nederlandse componisten Louis Andriessen en Jacob te Veldhuis. Meer populaire werken zijn bekend van Loreena Mc Kennit en Marco Frisina. Ook de popmuziek mag niet ongenoemd blijven. Ik heb met veel plezier Andres Ammer & FM Einheit, Radiohead en de hardrockgroep Sepultura beluisterd. Maria Ann Roglieri (2001) geeft een goed overzicht van de klassieke muziek in *Dante and music* en internet biedt de mogelijkheid de composities waar ik naar verwijs te beluisteren